

Camins per a tothom al Pirineu, una quimera?

A partir d'entrevistes a experts, explorem com han de ser els itineraris accessibles al medi natural i els reptes que afronten als territoris de muntanya

Cesc Capdevila i Torrell
Guia intèrpret de l'Alt Pirineu

Núria García Quera
Escriptora i especialista en arqueologia lingüística a partir de la toponímia

Al llarg de la història els éssers humans hem estat una espècie profundament lligada al desplaçament i a la participació en la vida comunitària. Tanmateix, sempre hi ha hagut persones amb més dificultats per fer-ho. Amb el pas del temps, però, les societats han anat transformant la manera d'entendre la diferència. Els avenços socials, culturals i tecnològics han fet possible que avui parlem de drets, d'accessibilitat i d'inclusió amb una profunditat impensable fa només unes dècades.

En aquest context d'evolució cap a societats més justes, s'ha considerat pertinent preguntar-se fins a quin punt aquesta voluntat inclusiva ha arribat també al medi natural i, concretament, a un territori de muntanya com el Pirineu.

Aquest article es nodreix de l'anàlisi qualitativa de nou entrevistes estructurades a professionals i persones expertes vinculades a la gestió del territori, el guiatge de muntanya, l'accessibilitat, la inclusió social i l'experiència directa al medi natural (vegeu requadre). A partir de les seves respostes, l'article explora què vol dir realment parlar d'itineraris

accessibles al medi natural, quins col·lectius hi queden inclosos o exclosos, quines dificultats estructurals i culturals persisteixen i quins reptes i oportunitats s'obren al Pirineu.

Què és un itinerari accessible?

Tot i que el terme *itinerari accessible* s'utilitza amb freqüència, les entrevistes mostren que encara s'està lluny d'una aproximació consensuada.

D'una banda es troba el punt de vista més normatiu, segons el qual un itinerari pot ser considerat accessible si compleix íntegrament el *Codi d'accessibilitat de Catalunya*. Així, «un itinerari és accessible quan no obliga ningú a “adaptar-se” al camí, sinó que és el camí que s'ha pensat des de la pluralitat humana». Això implica un ús autònom, segur i còmode per a qualsevol persona, sense necessitat d'ajuda externa. Aquesta mirada posa l'èmfasi en aspectes com la continuïtat de la cadena d'accessibilitat des d'un aparcament, els lavabos accessibles, la senyalització adaptada (cartells a l'alçada corresponent, amb relleu, braille, QRs, informació en lectura fàcil, pictogrames), el pendent adient, el tipus de ferm,

l'amplada sense obstacles, els punts de descans, el mobiliari adaptat i un manteniment garantit.

D'altra banda es troben aproximacions més contextualitzades. Per exemple, hi ha qui parla d'*itineraris accessibles amb ajuda* com a recorreguts amb ferm compacte, desnivells molt suaus i senyalització específica, que poden ser transitats per persones amb mobilitat reduïda amb suport puntual d'una persona acompanyant en alguns trams.

En tot cas, més enllà de la dimensió física, diverses veus remarquen que l'accessibilitat no es pot reduir a una qüestió tècnica ja que «comença abans de posar un peu al camí». Així, un itinerari accessible també és aquell que ofereix informació prèvia a través de webs accessibles, llenguatge planer o fullets de lectura fàcil amb pictogrames. Que ofereix dades clares i honestes que permetin una experiència significativa i que estiguin pensades des de la diversitat de maneres de percebre, sentir i relacionar-se amb l'entorn. En aquest sentit, l'accessibilitat esdevé una condició transversal que afecta el relat, els ritmes i la manera d'acollir les persones. Per tant, és imprescindible que, sempre que es vulgui oferir aquest tipus d'itineraris, es faci amb cura per tal de no generar frustracions a les persones usuàries.

Una reflexió coral

Les veus que han contribuït a aquest article, i a les quals volem mostrar el nostre agraïment, són: **Adriana Ramon**, coordinadora de la xarxa de senders Itinerànnia (Ripollès-Garrotxa-Alt Empordà); **Àngels Gascueña Macarro**, de Guies d'Arrel, empresa especialitzada en guiatges de muntanya inclusivius; **Moisès Villanueva i Coello**, tècnic responsable de l'Àrea d'Ús Públic i Educació Ambiental del Parc Natural de l'Alt Pirineu; **Montse Rollan**, representant del grup d'accessibilitat d'ASPID a l'Alt Pirineu i Aran; **Èlia Mingot Garreta**, fisioterapeuta de l'Associació Narayan Equinoteràpia; **Isaac Padrós Suárez**, col·laborador de la Taula d'Ecoturisme de Catalunya, coautor del *Llibre Verd. Ecoturisme Universal a Catalunya*, cofundador de Multicapacitats i diputat al Parlament de Catalunya; **Ferran Martín Luque**, cap de l'Àrea d'Inclusió de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC); **Marta Presseguer**, guia de Muntanyes de Llum i coordinadora de la formació d'inclusió en muntanya de l'Escola Catalana d'Alta Muntanya de la FEEC; i **José Luís 'Cani'**, de MAU (Montañeros Amigos Unidos).

En qui pensem, quan parlem d'inclusivitat?

Quan es pregunta pels col·lectius que es tenen més presents en parlar d'inclusivitat al medi natural, la majoria de respostes coincideixen a assenyalar que la discapacitat física i sensorial, especialment la mobilitat reduïda, és la més considerada. Això no és casual: les barreres físiques són més visibles i més fàcilment mesurables, mentre que altres limitacions passen sovint desapercibudes.

En aquest sentit, les persones neurodivergents, amb trastorns de l'espectre autista, amb dificultats cognitives o amb problemes de salut mental, no es tenen en compte. Ni tampoc la gent gran, les famílies amb infants, les persones nouvingudes o aquelles que no disposen de recursos materials per accedir al medi natural.

La inclusió, doncs, no es pot abordar des de compartiments estancs: les discapacitats i les situacions d'exclusió

Les barreres físiques són més visibles, mentre que altres passen desapercibudes

La inclusivitat real comença quan s'accepta que la diferència és la norma i no l'excepció

s'interrelacionen, i una persona pot acumular múltiples factors de vulnerabilitat. La inclusivitat real comença quan s'accepta que la diferència és la norma i no l'excepció.

La barrera cultural en el disseny d'activitats inclusivius

Les dificultats per dissenyar o guiar activitats inclusivius no són només tècniques. Tot i que el cost de les infraestructures, el manteniment dels camins, la manca de serveis accessibles o la complexitat de l'orografia són factors rellevants, moltes veus coincideixen a assenyalar que la principal barrera és cultural.

Persisteix la idea que fer accessible una activitat és "rebaixar-la", complicar-la o desvirtuar l'experiència. Aquesta percepció genera por, rigidesa i renúncia, abans fins i tot de començar a dissenyar. A això s'hi afegeix la manca de formació específica, la poca disponibilitat de temps per observar els itineraris amb una mirada inclusiva i la dificultat d'anticipar necessitats diverses en grups heterogenis.

Des del guiatge es destaca la importància de gestionar expectatives: no tot pot ser accessible per a tothom, especialment en entorns d'alta muntanya. La clau del guiatge és el paper facilitador: saber escoltar, adaptar-se a les capacitats reals de les persones, oferir informació clara i garantir la seguretat. La conclusió d'un dels entrevistats és que «l'accessibilitat no és un manual tancat, és una pràctica viva».

Itineraris accessibles al Pirineu: reptes i requeriments

Els Pirineus són una serralada abrupta, amb grans desnivells i condicions climàtiques exigents. Això podria fer pensar que l'accessibilitat hi és gairebé impossible. Tanmateix, les entrevistes mostren una visió molt més optimista.

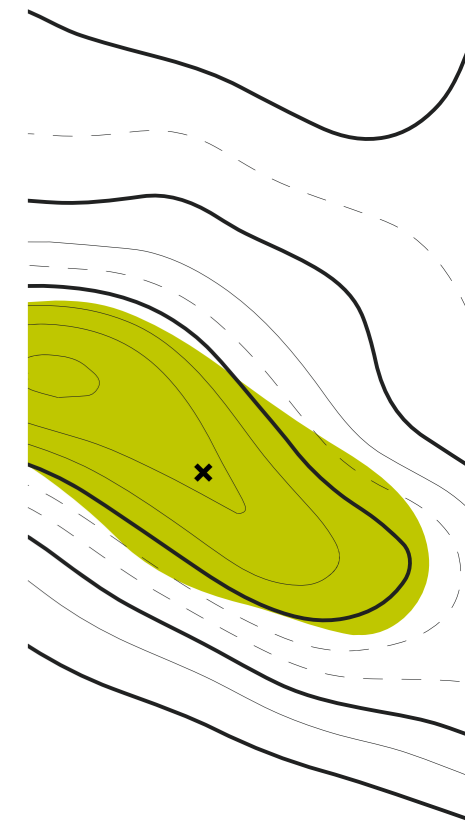
D'una banda cal diferenciar entre itineraris accessibles i les rutes que poden ser-ho gràcies als guies de muntanya i les eines de progressió: cadires joëlette o *handbikes* per

Hi ha itineraris accessibles i rutes que poden ser-ho gràcies als guies i les eines de progressió

a persones amb mobilitat reduïda; barres direccionals, audioguies accessibles o mapes en relleu per a persones amb discapacitat visual; bucles magnètics per a persones amb sordesa, etc.

D'altra banda, no es tracta de fer-ho tot accessible i modificar més la muntanya amb instal·lacions obsoletes i oblidades, sinó de fer accessible allò que ja és possible. Abans de crear nous itineraris,

es defensa la necessitat de millorar i mantenir adequadament els existents. Especialment aquells que ja es presenten com a accessibles, però també els camins vells que connecten pobles de fons de vall amb entorns de ribera, algunes pistes forestals o els itineraris semiurbans amb pendent moderat que circumval·len poblacions. Tots aquests recursos existents ofereixen oportunitats reals per dissenyar experiències inclusives de gran valor paisatgístic i cultural. A més, es reivindica una concepció de la muntanya que vagi més enllà del cim i del repte físic: «la muntanya també és silenci, textura, olor, memòria i relat».

Disposar de més itineraris accessibles i inclusius al medi natural requereix una combinació coordinada de factors tècnics, humans i polítics, però sobretot passar a entendre l'accessibilitat com una inversió social i no com una càrrega. Tan importants són les infraestructures (allotjaments accessibles, supressió de barreres arquitectòniques) i la disposició d'aparells de progressió, com la formació específica dels guiatges i dels voluntariats.

A més, tot això ha d'anar acompanyat de finançament estable —si la inclusió és un dret, no pot dependre exclusivament de subvencions puntuals— i d'una coordinació efectiva entre administracions, gestors d'espais naturals, entitats socials i empreses. Finalment, la voluntat política, una planificació per fases i la participació directa dels col·lectius implicats són claus per avançar cap a una accessibilitat real i sostenible.

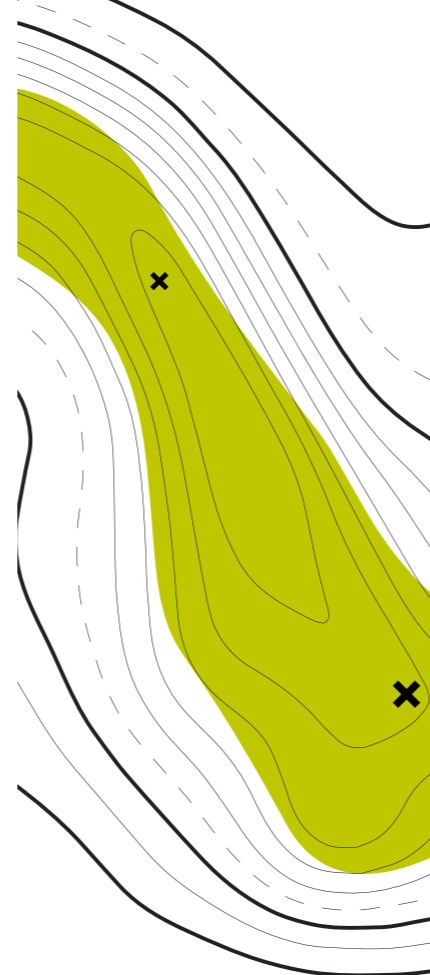
Cal entendre l'accessibilitat com una inversió social i no com una càrrega

El manteniment dels camins emergeix com un dels grans punts febles. Un itinerari pot néixer accessible i deixar de ser-ho ràpidament si no es mantenen el ferm, la senyalització, les passeres o els punts de descans. Elements aparentment menors, com un tronc caigut o un esglaó erosionat, poden esdevenir barreres infranquejables. La inclusió, per tant, no és només una qüestió de disseny inicial, sinó de gestió quotidiana amb una mirada plural.

Formació, competències i disseny participatiu

La formació necessària per treballar amb criteris d'accessibilitat universal va molt més enllà d'aprendre a utilitzar eines concretes, d'una expertesa en guiatges a l'entorn natural o de persones preparades en els punts d'informació. Cal conèixer les diversitats, entendre'n les implicacions físiques, sensorials i emocionals, i saber adaptar itineraris, ritmes i recursos a cada persona.

Tanmateix, totes les entrevistes convergeixen en un punt: les competències humanes són tan

importantes com les tècniques. Empatia, capacitat d'escolta, paciència, humilitat, respecte, comunicació inclusiva, creativitat i adaptabilitat apareixen de manera reiterada. «Treballar amb criteris d'inclusivitat vol dir acceptar que no ho saps tot i que aprendràs de les persones que acompanyes».

Un dels consensos més clars a les entrevistes és que no es poden dissenyar itineraris inclusius sense la participació directa dels col·lectius implicats. La inclusió no pot ser una validació final, sinó un procés compartit des de l'inici. Proves pilot, consultes, ajustos continus i avaluació crítica formen part d'una millora constant.

Quan les persones amb diversitat funcional participen activament en el disseny, el resultat no només és més accessible, sinó també més ric i significatiu per a tothom.

Beneficis i bones pràctiques en territoris de muntanya

El desenvolupament d'itineraris inclusius en territoris de muntanya genera nombrosos impactes positius, tant socials com econòmics i ambientals. Per començar promou «una societat més justa, trenca estereotips i normalitza la participació de les persones amb discapacitat en entorns naturals».

La inclusió també incrementa el benestar, la socialització i l'autoestima, alhora que dona noves oportunitats a famílies amb situacions diverses i enriqueix la cultura de muntanya amb valors de cooperació. Com apunta un testimoni, «quan un territori es creu inclusiu, envia un missatge molt potent sobre qui hi és benvingut».

Quan un territori es creu inclusiu, envia un missatge molt potent sobre qui hi és benvingut

A escala local, impulsa l'ocupació qualificada, desestacionalitza el turisme i reforça el teixit associatiu i la cohesió social. A més, obre la porta a un turisme més responsable i arrelat al territori.

Com a iniciatives reeixides, destaquen les vies verdes d'algunes comarques catalanes o, a Aragó, itineraris com els de Bonansa, Biescas o la Pradera de Ordesa. A Astúries, a la Senda del Oso, entre Tuñón i Entrago, es presten gratuïtament *handbikes* per seguir els 22 km.

Ara bé, la clau de l'èxit rau en el plantejament inicial. Tal com indiquen els experts, «tant al Pirineu com a fora, els exemples més interessants són aquells que han entès que la qualitat de l'experiència augmenta quan es pensa per a tothom. No són projectes "especials", són bons projectes».

Tot i els avenços assolits, les aportacions de les entrevistes mostren que la inclusió al medi natural continua sent un repte. Perquè parlar de camins accessibles no és parlar només de rampes, pendents o amplades. És parlar de dignitat i de la manera com entenem la relació entre les persones i el territori. El Pirineu, amb el seu gran atractiu, ofereix enormes oportunitats per repensar aquesta relació des d'una pluralitat humana que ateny a tothom, sigui en el passat, el present o el futur. Ens arremanguem?